

Regionální specifika vybraných ukazatelů zemědělství České republiky po vstupu do Evropské unie

Antonín VĚŽNÍK, Jan BENEŠ, Ondřej KONEČNÝ

Abstract: *The objective of this paper is above all to inform about the development, the present state and the main trends of development of Czech agriculture. The paper is divided into three basic chapters which deal with the situation of Czech agriculture after joining the EU, specifically documenting the evolution of the situation in cattle and pigs, and define the basic geographical differences.*

Keywords: *agriculture, common agriculture policy, development, regional differences*

Úvod

Poprvé v historii České republiky je díky jednotnému trhu Evropské unie (dále jen EU) český zemědělský sektor vystaven přímé konkurenci z dalších 26 států. Podmínky pro hospodaření, včetně podpor z rozpočtu EU a z národních rozpočtů, však zdaleka nejsou srovnatelné mezi jednotlivými členskými státy, což výrazně ztěžuje rozvoj zemědělství a souvisejících oborů v ČR. Obchod se zeměmi EU tvoří drtivou většinu mezinárodní obchodní výměny ČR a společný trh EU rozhodujícím způsobem ovlivňuje národní trh v ČR. Vstupem do EU sice získala ČR možnost čerpat každoročně významné objemy finančních prostředků na podpory poskytované do zemědělství, avšak podíl zemědělství na celkovém hrubém domácím produktu (dále jen HDP) stále vykazuje klesající trend, podobně jako vývoj zaměstnanosti v zemědělském sektoru. Hlavním cílem příspěvku je analyzovat některé negativní trendy, které se odehrávají v zemědělství ČR po jeho vstupu do EU a rovněž poukázat na měnící se regionálně geografické diference v českém zemědělství, které se postupně prohlubují zejména pod vlivem Společné zemědělské politiky Evropské unie (dále jen SZP).

Studium současných vývojových tendencí agrorurálních struktur je v geografické literatuře převážně ztotožňováno s analýzou územní diferenciaci v průběhu společenské transformace. V těžišti pozornosti tak bývá pochopitelně především problematika prohlubování sociálně-ekonomických diferencí mezi jednotlivými regiony, jako např. v pracích - V. Jančák, A. Götz, (1997), A. Věžník, (2002), P. Spišiak, G. Lelkés (2003) apod.

V duchu Společné zemědělské politiky (SZP) EU vystupuje stále více do popředí snaha o posouzení jednotlivých předpokladů revitalizace zemědělství a posílení jeho mimoprodukčních funkcí, obohacené o možnosti rozvoje venkova zejména uvedené v publikacích a studiích P. Spišiaka (2005), A. Věžníka, H. Svobodové a J. Zvary (2008), J. Némethové (2009) nebo P. Spišiaka a J. Némethové (2008). Analýzou hodnocení změn v českém zemědělství zejména po vstupu ČR do EU se zabývá i řada zemědělských ekonomů, jako např. T. Doucha a I. Foltýn (2008), nebo M. Štolbová a T. Hlavsa (2008).

Situace v zemědělství ČR

Přestože se zisky zemědělského sektoru od vstupu ČR do EU razantně zvýšily, za celkovým nárůstem stojí především zvyšující se dotace, které drží hospodářský výsledek zemědělského sektoru v kladných hodnotách (viz Tab. 1 – údaj Celková agrární podpora). V roce 2008 činil zisk zemědělského resortu 9,7 mld. Kč, avšak v předchozím roce to bylo rekordních 13,7 mld. Kč. Ze souhrnu ke Zprávě o stavu zemědělství ČR za rok 2009 však vyplývá, že v tomto roce bylo zaznamenáno výrazné snížení zisku sektoru na 3,2 mld. Kč (srovnatelná úroveň jako v roce 2001).

Snižování významu zemědělství dokumentuje pokračující uvolňování počtu zaměstnaných v oboru. Jen za rok 2008 ztratil zemědělský sektor 4 tisíce pracovních míst a počet osob pracujících v odvětví tak klesl již pod hranici 130 tisíc pracovníků. Ještě v roce 2001 pracovalo v zemědělství téměř 160 tisíc osob (před 20 lety přitom obor zaměstnával více než půl milionů osob). Práci v zemědělství opustila od roku 2001 jedna pětina zaměstnanců, přičemž v období začleňování ČR do EU přibližně 20 tis. pracovníků.

Konkrétní vývoj a aktuální situace se liší podle jednotlivých sektorů. Postupně v zemědělství ČR začala převažovat rostlinná výroba nad živočišnou a rozšířily se extenzivní typy hospodaření.

Tab. 1. Vývoj hrubé zemědělské produkce v ČR v letech 2001 – 2008 (běžné ceny mld. Kč)

Ukazatel	2001	2003	2004	2006	2007	2008	IZ v %*
Zemědělská	129,9	102,7	121,5	106,4	125,6	121,2	93,4
z toho: rostlinná	59,5	44,5	61,7	50,6	69,2	63,6	106,9
živočišná	70,4	58,2	59,8	55,8	56,4	57,6	81,8
Hospodářský výsledek	3,3	-2,5	8,6	7,0	13,7	9,7	293,9
Celková agrární podpora	7,5	16,0	23,1	35,8	34,5	36,7	489,3
Saldo zahraničního obchodu	-19,8	-25,5	-30,9	-32,9	-32,4	-	163,6
Počet pracovníků v tis.	159,8	148,0	141,0	134,0	130,4	126,4	79,1

Zdroj: MZe ČR, Zemědělství 2002, 2004, 2006, 2008; ČSÚ, Hrubá zemědělská produkce za rok 2001, 2004, 2007, 2008

*Změna 2008/2001, změna salda je sledována (z důvodu absence dat) pro rok 2007

Obecně se za posledních dvacet let snížily stavy hospodářských zvířat, ale rostla jejich užitkovost. Po vstupu ČR do EU však nedošlo ke stabilizaci zemědělského sektoru, ale naopak u některých kategoriích hospodářských zvířat se trend poklesu ještě prohloubil.

Chov skotu

Chov skotu je pracovně, materiálově a organizačně nejnáročnějším odvětvím živočišné výroby a i přes snižující se počty chovaných zvířat představuje chov skotu a produkce mléka jeden z hlavních pilířů českého zemědělství. Chov skotu a produkce mléka mají nezastupitelný význam nejen z hlediska ekonomiky zemědělských podniků, ale i z hledisek závislosti rostlinné výroby na výrobě živočišné (koloběh živin, zhodnocování rostlinné produkce zvláště travních porostů), sociálních (zaměstnanost) a environmentálních (péče o krajinu).

V sledovaném období let 2001 – 2008 ubylo v českých chovech 180 tis. kusů skotu (tj. 11 %), nicméně od vstupu ČR do EU se situace poměrně stabilizovala, což je především dáno vzrůstajícím počtem krav bez tržní produkce mléka (dále jen BTM). Na zvýšení stavu krav BTM pozitivně působila dotační politika podporující využívání masných plemen skotu jak k údržbě krajiny (zejména v zemědělsky znevýhodněných oblastech ČR) tak k produkci kvalitního hovězího masa. I přesto, je vývoj produkce jatečného skotu, eventuálně výroby hovězího masa do současné doby málo uspokojivý. Výkrm skotu je dlouhodobě ztrátový a má podstatný vliv na celkový výkon odvětví a chov skotu. Hlavní příčinou negativního vývoje je v první řadě situace na trhu hovězího masa, která se přímo podílí na poměrně vysokých vývozech zástavového skotu a telat a v posledních letech i jatečného skotu (za relativně příznivé ceny ve srovnání s realizací v ČR) na zpracování do zahraničí.

Tab. 2. Stavy skotu a krav (v tis. ks), bilance výroby, dovozu a vývozu (tis. t. živ. hmoty) v období 2001 – 2008

Kategorie	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	IZ v %*
Skot celkem	1 582	1 474	1 428	1 397	1 374	1 391	1 402	88,6
Dojnice	529	466	437	433	424	411	406	76,7
Krávy BTM	82	124	136	141	140	154	163	198,8
Krávy celkem	611	590	573	574	564	565	569	93,1
Výroba	209	198	177	167	171	170	183	87,8
Dovoz	0,4	6,9	19,2	35,8	31,6	35,6	29,9	7475
Vývoz	35,8	17,5	46,5	40,5	42,4	47,3	61,1	170,7

Pramen: MZe ČR, Situační a výhledová zpráva: skot – hovězí maso, prosinec 2002, 2008

*Změna 2008/2001

Na celkovém propadu počtu skotu se podílel zejména úbytek dojnic, jejichž počty v ČR klesly v letech 2001 – 2007 o více než 23% snížení velikosti chovů o 118 tis. kusů. V České republice se v roce 2007 chovalo pouze 411 tis. dojnic, oproti 529 tis. kusů ustájených v roce 2001. V roce 2008 byl zaznamenán další pokles na 406 tis. kusů.

Chov prasat

Rovněž produkce vepřového masa se neustále snižuje vlivem dlouhého období cen, které nepokryjí ani náklady na produkci vepřového masa. Jestliže v roce 1989 byl stav prasat 4,7 mil. kusů, v roce 2001 jejich počet činil již jen 3,3 mil. kusů. Ke dni soupisu v roce 2008 poklesly stavy prasat na 2,3 mil. kusů a v roce

2010 je očekáváno další snížení stavu (přibližně ke 2 mil. chovaných prasat). Vezmeme-li vývoj stavu prasat od roku 2004 (vstup do EU) do roku 2008, analyzujeme snížení počtu chovaných prasat celkem o 22,2 %, tj. o 693,5 tis. ks. Stav prasat klesají i přesto, že je vepřové maso nejvíce konzumovaným masem v ČR a jeho spotřeba se dlouhodobě drží na standardní úrovni, kolem 42 kg na osobu ročně. Protože spotřeba vepřového masa v ČR na rozdíl od počtu chovaných prasat a výroby vepřového masa neklesá, tento propad musí být kompenzován stále se zvyšujícím dovozem vepřového masa.

Tab. 3. Stav prasat (v tis. ks), výroba a dovoz vepř. masa (tis. t. ž. hmoty) v letech 2001 – 2008

Kategorie	2001	2003	2004	2005	2006	2007	2008	IZ v %* (2008/2001)
Prasata	3 315	3 363	3 126	2 876	2 840	2 830	2 433	73,4
Prasnice	278	297	237	244	221	197	149	53,6
Výroba masa	584	576	547	472	449	464	432	74,0
Dovoz masa	22	40	89	147	155	178	211	959,1

Pramen: Situační a výhledová zpráva: vepřové maso, červenec 2004, srpen 2009 (Mze ČR)

Od roku 2001 se dovoz vepřového masa zvýšil téměř desetinásobně. Soběstačnost v produkci vepřového masa poklesla z 96,9 % v roce 2004 až na 74,4 % v roce 2008. Aby vůbec mohl být výkrm prasat v ČR realizován, tak se stále zvyšuje závislost na dovozech selat ze zahraničí. A to především z Polska.

Základní regionálně geografické diference

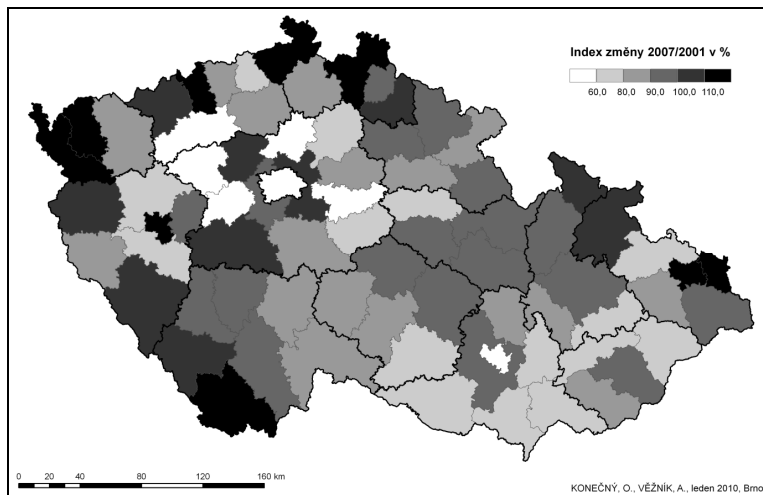
Regiony České republiky však za období let 2001 – 2007 vykázaly ve vývoji stavu skotu velké rozdíly. Pod průměrnou hodnotou poklesu v ČR (o 10 %) se pohybovala necelá polovina okresů. Nejrychlejší tempo úbytku chovaných zvířat bylo evidováno v oblastech, které se již v roce 2001 potýkaly s značným snížením stavů od roku 1990 a v následujícím období se klesající trend u nich ještě prohloubil. Jednalo se zejména o okresy Středočeského a Jihomoravského kraje. Rychlé tempo snížení počtu skotu na méně než 60 % stavu roku 2001 bylo evidováno ve 4 okresech Středočeského kraje (Rakovník, Mělník, Beroun a Kolín) a sousedním okrese Ústeckého kraje Louny. Tyto úrodné oblasti Čech omezují chovy skotu od počátku transformace, a to i přesto, že jsou v zázemí rozsáhlého spotřebitelského trhu v Praze, kterou by měly zásobovat masnými a mléčnými výrobky (Jančák, Götz, 1997).

Poměrně vysoký propad stavu skotu v okresech Jihomoravského kraje (kromě Brna-města je to i na Vyškovsku - pokles o 39 %, a Břeclavsku – o 1/3) zapříčinil nejvyšší procentuální snížení stavu skotu v rámci krajů ČR. V Jihomoravském kraji se významným snížením stavu skotu projevuje preference chovu prasat a drůbeže, pro jejichž výkrm má zemědělství kraje dostatečnou krmivovou základnu (pěstování kukuřice a dalších krmných plodin).

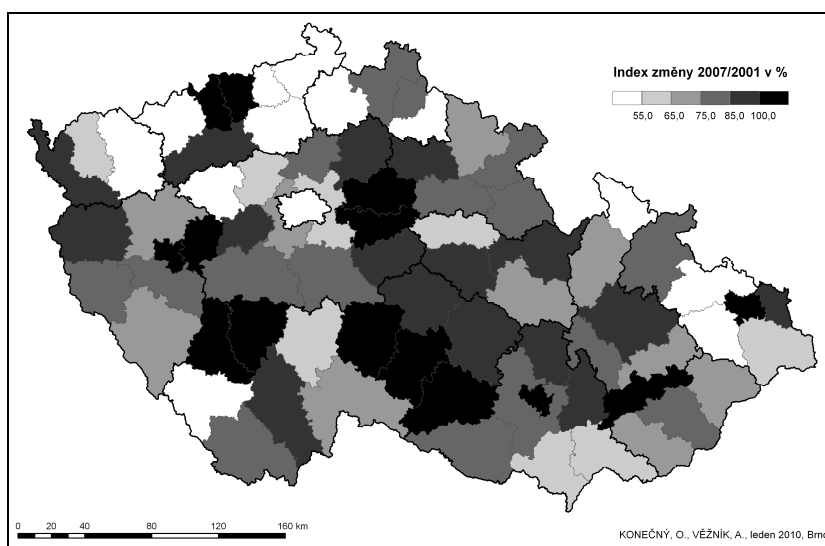
V absolutních číslech nebyl pokles v Jihomoravském kraji (snížení o 20 tis. kusů) tak významný jako v Středočeském kraji a kraji Vysočina. Středočeský kraj ztratil za sledovaných 7 let téměř 37 tis. chovaný zvířat, kraj Vysočina takřka 25.

Regionální vývoj v chovu prasat za sledované období však vykazoval významné diference. Nejvyšší procentuální snížení stavu prasat lze nalézt v několika oblastech: v severozápadních, severních a jižních Čechách a na Severní Moravě. Prakticky zrušeny byly chovy prasat v okrese Karlovy Vary a Ústí nad Labem. V okrese Karlovy Vary zůstalo v chovech pouze necelých sedm stovek prasat, zatímco v roce 2001 jich zde bylo chováno více než 20 tisíc. Přejít na extenzivní formy zemědělství se právě v tomto okrese projevuje slábnoucí krmivovou základnou (neustálé snižování orné půdy) pro chovy prasat. V případě zachování vysokého počtu chovaných prasat je nutností získání krmiv ze vzdálenějších regionů, což místním chovatelům snižuje konkurenceschopnost vůči producentům lokalizovaných v úrodnějších regionech s dostatečnou krmivovou základnou.

Kromě okresu Ústí nad Labem, o polovinu klesly stavy prasat také v dalších okresech Ústeckého kraje – Chomutově, Litoměřicích a Děčíně. Snížení počtu chovaných prasat až na polovinu počtu v roce 2001 bylo zjištěno v severomoravských okresech Nový Jičín a Opava, severočeských okresech Semily a Česká Lípa, jihočeských Prachaticích a středočeském okrese Rakovník. V rámci českých krajů byl nejrychlejší poklesem postížen Moravskoslezský kraj (snížení o 47 %), Karlovarský kraj (o 46 %) a Liberecký kraj (o 40 %). Jedná se však o oblasti, kde nejsou stavy prasat tak početné. V některých okresech ČR – např. Znojmu (dostatečná krmivová základna) bylo chováno více prasat než na celém území jednotlivých zmíněných krajů.

Obr. 1. Změna stavu skotu chovaného v okresech ČR v období let 2001 – 2007
 Zdroj: ČSÚ, Soupis hospodářských zvířat k 1. 3. 2001; ČSÚ, Strukturální výsledky za zemědělství v r. 2007

Obr. 2. Změna stavu prasat chovaných v okresech ČR v období let 2001 – 2007
 Zdroj: Soupis hospodářských zvířat k 1. 3. 2001(ČSÚ); Strukturální výsledky za zemědělství v r. 2007 (ČSÚ)

Shrnutí

Základem prosperity každého zemědělství by měla být konkurenceschopná agrární produkce, podpořená odpovídající cenovou úhradou a vhodnými tržně konformními regulačními mechanismy. Rozsah produkce každé země také musí odpovídat potravinové i energetické soběstačnosti a bezpečnosti. Potřebný produkční a plošný rozměr zemědělství je rovněž základním předpokladem pro plnění sociálních a enviromentálních funkcí ve venkovském prostoru a měl by být prioritou zemědělské politiky každého státu.

Jak však ukazuje předložený příspěvek, situace v České republice není z tohoto pohledu příliš pozitivní. Čeští zemědělci se potýkají s nízkou výkupní cenou zemědělských produktů, zvyšujícím se dovozem (snížení potravinové soběstačnosti) a s celkovým snižujícím se produkčním a plošným rozměrem zemědělství. Přestože v souvislosti s nutností respektovat ekologická hlediska a požadavky na ochranu

životního prostředí dochází ke zvyšování významu chovu skotu při údržbě krajiny (zejména v podhorských horských regionech), skutečný vývoj v regionech tohoto trendu příliš nenavzděčuje a současné stavy skotu již nezábezpečují využití travních porostů. To je rovněž v zásadním rozporu s koncepcí zvyšování zatravnění.

Literatúra

- DOUCHA, T., FOLTÝN, I., 2008: Czech agriculture after the accession to the EU – Impacts on the development of this multifunctionality. *Zemědělská ekonomika* 54, 2008 (4), 150 – 157.
- JANČÁK, V., GÖTZ, A., 1997: Územní diferenciacie českého zemědělství a její vývoj. Přírodovědecká fakulta UK Praha. 81 s.
- NÉMETHOVÁ, J., 2009: Agropotravinárske štruktúry okresu Nitra. Univerzita K.F. Nitra, Prír.fakulta. 192 s. ISBN 978-80-8094-533-6.
- SPIŠIAK, P., LELKÉS, G., 2003: Vybrané problémy agroštruktúr vo vysokoprodukčnej poľnohospodárskej oblasti Slovenska – Dolnonitrianský region. In *Geografické aspekty stredoevropského priestoru*. PEF MU Brno, 122-127.
- SPIŠIAK, P. a kol., 2005: Agrorurálne štruktúry Slovenska po roku 1989. GEOGRAFIKA Bratislava, 186 s. ISBN 80-969338-4-1.
- SPIŠIAK, P., NÉMETHOVÁ, J., 2008: Agrosubyjekty regionu Nitra vo vzťahu k odberateľom poľnohospodárskych surovín. *Geografický časopis* 60, no. 1. 65 – 89.
- ŠTOLBOVÁ, M., HLAVSA, T., 2008: The impact of the LFA payments on the FADN farms in the Czech Republic. *Zemědělská ekonomika* 54, 2008 (10), 489 – 497.
- VĚŽNÍK, A., 2002: Regionale geographische Aspekten der Transformation von Landwirtschaft in der Tschechischen Republik. *Europa regional* ,10,4, 177- 189.
- VĚŽNÍK, A., SVOBODOVÁ, H., ZVARA, J., 2008: Possible impacts of the common agricultural policy reform on development of agriculture in the Jihlava district. In.: *Geography in Czechia and Slovakia. Theory and Practice at the Onset of 21 st Century*. Masaryk University Brno, 201- 206. ISBN 978-80-210-4600-9.
- VIZE českého zemědělství po roce 2010. Mze ČR, Praha, 75 s.

Regional Specifics of Selected Indexes of Agriculture of Czech Republic After EU Entry

Antonín VĚŽNÍK, Jan BENEŠ, Ondřej KONEČNÝ

Summary: The basis of prosperity of each farming should be competitive agricultural production, supported by an appropriate price and payment of appropriate market Conformal regulatory mechanisms. Scale of each country must also comply with food and energy self-sufficiency and security. Necessary production and surface dimension of agriculture is also essential for the implementation of social and environmental functions in rural areas and should be a priority in agricultural policies of each country.

However, as shown in this paper, the situation in the Czech Republic is not too positive. Czech farmers are faced with a low purchase price of agricultural products, increasing imports (reduction in food self-sufficiency) and an overall declining production and areal dimensions of agriculture. Although in connection with the necessity to respect environmental considerations and requirements for environmental protection is to increase the importance of cattle in landscape maintenance (especially in foothill mountain regions). But unfortunately the actual development in the regions does not reflect this trend. The current number of cattle already do not provide use of grassland. It is also fundamentally inconsistent with the concept of increasing grassing.

Adresa autora:

doc. RNDr. Antonín Věžník, CSc.
Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta
Masarykova univerzita
Kotlářská 2, 611 37 Brno
veznik@sci.muni.cz

Mgr. Jan Beneš,
Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta
Masarykova univerzita
Kotlářská 2, 611 37 Brno
105612@mail.muni.cz

Mgr. Ondřej Konečný
Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta
Masarykova univerzita, Kotlářská 2, 611 37 Brno 105996@mail.muni.cz